

พุทธวิธีในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา

The Buddhist Way of A Religious Practic Toward Other Faiths

พระนิพนธ์ โสภโณ

Phra Nipich Sophano

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Email: sumeth@hotmail.com

บทคัดย่อ

พื้นฐานทางสังคมดั้งเดิมก่อนการปฏิบัติของพระพุทธศาสนา เต็มไปด้วยศาสนาดั้งเดิมอยู่ก่อนและมีความเชื่อที่หลากหลาย พระพุทธศาสนาประกาศคำสอนโดยใช้หลักเหตุผลและกฎแห่งศีลธรรมตามสากลนิยม อีกทั้งให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา มิได้มีการบังคับ จึงมีผู้เปลี่ยนศาสนานับถือจำนวนมาก การปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนาพระพุทธศาสนาสอนให้มีความยุติธรรม รู้จักให้เกียรติไม่รุกรานเบียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งให้การยอมรับศาสนาอื่น สำหรับกรณีที่เกิดความขัดแย้งกับบุคคลต่างศาสนา พระพุทธศาสนาสอนให้มีสติ หยุดความโกรธ ใช้เหตุผลทำความเข้าใจ และใช้การเจรจาเพื่ออธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจ แม้กระทั่งความขัดแย้งรุนแรงที่จะนำไปให้เกิดการทำลายชีวิต ก็ให้มีสติสงบระงับ เพราะเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร ให้รู้จักเอาชนะจิตใจตนเองมากกว่าการเอาชนะผู้อื่น

คำสำคัญ: พุทธวิธี, การปฏิบัติ, บุคคลต่างศาสนา

Abstract

The social backgrounds of the pre-Buddhist society include many primitive and diverse religions. When Buddhism was founded, it based its teaching on the universal law of reason, morality and freedom of religious belief. Therefore, a large number of people converted to Buddhism. The teachings of Buddhism toward other faiths include the principles of justice, honor, and not talking advantage of others. This implies an acceptance of other religions. In case conflicts occur between two followers of different religions, Buddhism teaches calmness, mindfulness and equanimity. Anger should be restrained and dialogues should be promoted to bring mutual understanding. This teaching covers personal and national life-threatening conflicts because Buddhism teaches that hatred is stopped by pacifism. When you get angry, you should win over yourself rather than be hostile to others.

Keyword: The Buddhist Way, A Religious Practice , Other Faiths

1. บทนำ

มนุษย์ในโลกนี้มีอยู่ด้วยกันจำนวนมาก หลายเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ทำให้เกิดความหลากหลายทางความเชื่อและความแตกต่างของศาสนา ซึ่งจะถูกถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นของบุคคลในสังคมที่นับถือศาสนาเดียวกัน เมื่อบุคคลในสังคมมีสิ่งยึดเหนี่ยวที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจอย่างเดียวกันแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความคิดเห็นไปในทางเดียวกัน ความสมัครสมานสามัคคีก็เกิดขึ้นได้ง่าย การกระทบกระทั่งก็มีไม่มาก ในความเป็นจริงศาสนาในโลกนี้มีอยู่มากมายหลายศาสนา สิ่ง que ทุกศาสนามีความเหมือนกันประการหนึ่ง ได้แก่ มุ่งสอนให้บุคคลคิดดี พูดดี ทำดีกับบุคคลรอบข้าง ในขณะเดียวกันก็ปรากฏความแตกต่างในด้านต่างๆ เช่น เชื้อชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนวิถีการปฏิบัติและพิธีกรรม

ต่าง ๆ (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) การที่มนุษย์ในโลกนี้มีอยู่เป็นจำนวนมากและต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน สังคมมนุษย์จึงมีความแปลกแยกในทางความเชื่อ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความแตกแยกและการกระทบกระทั่งที่ปรากฏขึ้นในสังคมโลก ดังที่ปรากฏในบางสถานการณ์ บางสถานที่ นับวันความแตกแยกจะทวีความชัดเจนรุนแรงมากขึ้น เพราะเมื่อมนุษย์มีความเชื่อหรือมีศาสนาที่แตกต่างกัน วิธีการปฏิบัติตนก็จะแตกต่างกันไป ซึ่งอาจไปกระทบกับความคุ้นชินของผู้ที่มีความต่างกันทางศาสนา จนอาจลุกลามกลายเป็นความขัดแย้งและวิวาทกันระหว่างผู้คนต่างลัทธิความเชื่อ และขยายความรุนแรงกลายเป็นสงครามศาสนาในที่สุด อย่างที่เคยปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์ ซึ่งการกระทำดังกล่าวล้วนผิดเป้าประสงค์หลักของความเป็นศาสนาที่แท้จริง ที่คำสอนในทุกศาสนา มุ่งเน้นเพื่อให้เกิดสันติสุขขึ้นในหมู่มวลมนุษย์ด้วยกัน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางความเชื่อของผู้ที่นับถือศาสนาดั้งเดิมอยู่เก่าก่อน ซึ่งมีลักษณะพิเศษประการหนึ่งคือ เป็นศาสนาที่มีความเป็นสากล มีความจริงที่เป็นเหตุเป็นผลสามารถพิสูจน์ได้ ที่สำคัญ พุทธศาสนาสามารถกลมกลืนกับศาสนาอื่นได้โดยที่พุทธศาสนิกชนไม่รู้สึกรังเกียจความแปลกแยกและความอึดอัดในการปฏิบัติตนร่วมกับศาสนิกชนต่างศาสนา ที่สำคัญไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์ที่ใดๆว่า พระพุทธศาสนาเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นชนวนของความขัดแย้งในชุมชน สังคม และประเทศชาติใดๆ บทความขึ้นนี้จะนำเสนอแนวคิดและวิถีในการปฏิบัติของพระพุทธศาสนาต่อบุคคลผู้ที่นับถือศาสนาและมีความเชื่อที่แตกต่าง ซึ่งเป็นแนวคิดและวิถีที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลต่างศาสนาได้อย่างราบรื่น และยังสามารถอยู่ร่วมกับผู้ที่มีความเห็นแตกต่างไปจากตนได้อย่างไม่เกิดทุกข์อีกด้วย

2. วิวัฒนาการแนวคิดเรื่องศาสนา

ศาสนาเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธาอันเป็นไปเพื่อวิถีปฏิบัติที่จะนำไปสู่เป้าหมายอันสูงสุด ซึ่งแต่ละศาสนามีความเชื่อและหลักในการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ซึ่งในปัจจุบัน นักวิชาการได้จำแนกวิวัฒนาการศาสนาออกเป็น 2 มุมมอง คือ มุมมองของชาวตะวันตก และชาวตะวันออก ดังนี้

๑. ศาสนาในมุมมองของชาวตะวันตก ซึ่งประกอบด้วย 3 ศาสนาสำคัญ คือ ศาสนายูดาห์ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม จะมีลักษณะเด่น คือ เชื่อในพระเจ้าองค์เดียว ศาสนาในมุมมองนี้จึงเป็นการผูกพันตนกับพระเจ้าโดยมีการปฏิบัติตนด้วยความเลื่อมใสและยกย่องให้พระเจ้ามียอำนาจเหนือตนทุกประการด้วยความเชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและทุกสรรพสิ่งในโลก สิ่งที

พระเจ้าตรัส และคำสั่งสอนจะเป็นธรรมจรรยาและกฎหมายในสังคมที่ต้องได้รับการปฏิบัติ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวไม่จำเป็นต้องได้รับการพิสูจน์ และมีหลักการยอมรับตน การกระทำของตนและอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับตนให้พระเจ้าด้วยความจงรักภักดีโดยไม่ต้องมีอะไรอื่น (เสถียร พันธรังสี, 2524) ศาสนาในมุมมองของชาวตะวันตกคือการนับถือเทพเจ้า หมายถึง การถวายชีวิตให้ดำเนินไปตามความปรารถนาของพระเจ้า หรือตามที่พระเจ้ากำหนด

๒. ศาสนาในมุมมองของชาวตะวันออกซึ่งประกอบด้วย ศาสนาสำคัญได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาพุทธ ศาสนาเชน ศาสนาเต๋า ศาสนาขงจื้อ ศาสนาชินโต โดยจะมีลักษณะเด่นร่วมกัน 2 ประการ คือ เชื่อในพระเจ้าหลายองค์ และเชื่อในสติปัญญาของมนุษย์ ตามที่พระศาสดาค้นพบสั่งสอนไว้ให้คนปฏิบัติตามเพื่อจะได้ดำรงอยู่อย่างมีความสุขในโลกนี้ และเมื่อตายไปแล้วก็จะได้บรรลุถึงฝั่งโลกุตระอันเป็นนิรันดร์ ดังนั้น ศาสนาจึงเน้นความรู้และการปฏิบัติด้วยตนเองมากกว่าอย่างอื่น (แสง จันทรงาม, 2534) นอกจากนี้บางศาสนาของชาวตะวันออกก็มีมุมมองเช่นเดียวกับชาวตะวันตก คือเน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า

ดังนั้น ศาสนาของชาวตะวันตกและตะวันออกจึงมีความหมายที่แตกต่างกัน แต่ก็มีองค์ประกอบหลักของศาสนาที่เหมือนกัน คือ มีศาสดา บันทึกคำสอนหรือคัมภีร์ นักบวช พิธีกรรม ศาสนสถาน ศาสนิกชน สัญลักษณ์ และเป้าหมายสูงสุด

สรุปได้ว่า ศาสนา คือ ทัศนคติความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลัก คือ แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลก เป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาต্মประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถืออื่นๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525) แนวคิดที่เป็นมูลเหตุให้เกิดศาสนามีหลายประการ เช่น เกิดจากความไม่รู้ในกฎเกณฑ์ธรรมชาติ เกิดจากความกลัวในปรากฏการณ์ธรรมชาติ เกิดจากความจงรักภักดี เกิดจากอิทธิพลของบุคคลสำคัญ เกิดจากความต้องการแก้ปัญหาสังคม และเกิดจากความต้องการรู้แจ้งเห็นจริง เป็นต้น

3. ความจำเป็นของศาสนา

ศาสนานั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ไม่ว่าศาสนาใดๆ ก็ตาม ล้วนแต่มีลักษณะร่วมที่สำคัญ คือ สอนคนให้เป็นคนดี อีกทั้งยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และมีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและปลอดภัย ทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข ดังนั้นศาสนาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ทุกรูปทุกนามความจำเป็นที่มนุษย์ต้องมีศาสนา เนื่องจากเหตุผลหลักๆ 2 ประการ คือ

1. ต้องการให้ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ เพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดความอบอุ่นใจและให้เกิดความเชื่อมั่นได้ว่าตนจะรอดพ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ได้ และที่พึ่งที่ดีที่สุดก็คือศาสนา

2. ต้องการให้ศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติตน การมีศาสนาจะเป็นเครื่องช่วยระงับให้มนุษย์รู้จักโทษภัยของบาป และผลดีของบุญ จึงทำให้มนุษย์รู้จักการควบคุมอารมณ์ ควบคุมความประพฤติให้อยู่ในกรอบของคำสอนของศาสนา ซึ่งสอนให้งดเว้นสิ่งที่เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน หมั่นทำความดี มีเมตตา กรุณา ช่วยเหลือผู้อื่นทำบุญให้ทาน โดยให้ศาสนาบัญญัติหลักปฏิบัติเพื่อให้ศาสนิกชนปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดความสุข ความเจริญ ความสำเร็จ รุ่งเรืองในชีวิต และมุ่งสู่ความสุขสูงสุดในความเชื่อของแต่ละศาสนา (ณรงค์ เส็งประชา, 2538)

อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ศาสนามีหน้าที่ต่อบุคคลและสังคม ด้วยเหตุที่ศาสนาสอนให้คนเป็นคนดีเพื่อที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข ดังนั้น หน้าที่ของศาสนาต่อบุคคลคือทำให้บุคคลที่นับถือเกิดความสงบทางจิตใจ เกิดความมั่นคงปลอดภัย เกิดกำลังใจเพราะเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะให้ความปกป้องช่วยเหลือ และทำให้คนรู้จักจัดระเบียบชีวิตทำให้มีโอกาสประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิต ส่วนหน้าที่ของศาสนาต่อสังคม คือ เป็นสิ่งที่ช่วยจัดระเบียบสังคม ทำให้ศาสนิกชนปฏิบัติตามหลักคำสอนในทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นสิ่งที่เสริมสร้างสถาบันครอบครัว สถาบันการปกครอง ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นรวมทั้งเสริมสร้างค่านิยม บรรทัดฐานทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้ศาสนายังเป็นบ่อเกิดของศิลปวัฒนธรรมอีกด้วย (พุทธศาสนิกชน, 2551)

4.ความเป็นมาของพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุที่ศาสนาความเชื่อที่มีค่าความสำคัญต่อของมนุษย์ เป็นสิ่งจำเป็นที่มนุษย์จะต้องใช้เป็นที่พักทางใจและเป็นหลักในการปฏิบัติตัว ในสังคมใดๆก็ตามย่อมปรากฏความเชื่อที่แตกต่างกันอย่างมากมาย พระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน เกิดขึ้นในดินแดนที่มีความเชื่อที่ฝังรากลึกเข้าสู่วิถีชีวิตของชาวชมพูทวีป ผ่านการเปลี่ยนผ่านจนกระทั่ง บังเกิดเป็นพระพุทธศาสนาที่มีความเข้มแข็งและเจตนารมณ์ชัดเจน ดังต่อไปนี้

4.1 ความเชื่อในอินเดียก่อนพระพุทธศาสนา

ดินแดนอินเดียโบราณ ในทางศาสนา มักจะเรียกกันว่า “ชมพูทวีป” ซึ่งกินอาณาบริเวณกว้างใหญ่ไพศาล มีการแบ่งออกเป็นอาณาจักรย่อยๆ และโดยเหตุนี้ ลักษณะภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ ภาษา วัฒนธรรม จึงมีทั้งคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ทั้งนี้สรุปความเชื่อ และลักษณะทางสังคมของอินเดียก่อนเกิดพระพุทธศาสนาได้ดังนี้

ก.ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าและพิธีกรรม

การที่มนุษย์กลัวภัยพิบัติต่างๆ ทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาที่พึ่งโดยคิดว่าสิ่งลึกลับในธรรมชาติบางอย่างสามารถบันดาลให้มนุษย์พ้นจากภัยและบังเกิดความสุขได้ สิ่งลึกลับดังกล่าวนี้หมายถึงเทพเจ้าประจำธรรมชาติทั้งหลายซึ่งมีอยู่มากมาย หรือเรียกความเชื่อเช่นนี้ว่า พหุเทวนิยม การบูชาเทพเจ้า แต่ละองค์นั้น มนุษย์ก็เลือกบูชาอย่างเป็นอิสระตามเหตุในแต่ละเรื่อง เมื่อเวลาผ่านไปจึงได้มีการจัดลำดับความสำคัญของเทพเจ้าจนเหลือที่สำคัญเพียงไม่กี่องค์ เช่น พระอินทร์ พระพรหม พระนารายณ์ พระอิศวร พระวรุณ พระมหินทร์ เป็นต้นซึ่งเทพเจ้าเหล่านี้ได้รับการยกย่องว่าเป็น “พระชาติ” ต่อมา กลายมาเป็นพระนามของเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ตลอดกาลเพียงองค์เดียว เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งทั้งหลาย เรียกว่า “พระพระชาติ” หรือ “พระพรหม” วิวัฒนาการความเชื่อถือว่าพระพรหม มีอำนาจสูงสุด เป็นผู้กำหนดทุกสิ่งทุกอย่างไว้ล่วงหน้า ดังที่เรียกว่า “พรหมลิขิต” มนุษย์จึงต้องสวดสรรเสริญ และทำพิธีกรรมเพื่อบูชาเทพเจ้าเพื่อให้พระองค์เมตตา บันดาลความสุขให้ตน หลักฐานที่แสดงถึงความเชื่อและการทำพิธีกรรมนี้ คือ การพบดวงตราที่มีลักษณะเป็นชาย 3 หน้า 3 ตา นั่งขัดสมาธิบนบัลลังก์ รายรอบด้วยสัตว์ต่างๆ (โจเซฟแกร์, 2524)

ข.ความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์และไสยศาสตร์

ชาวอินเดียโบราณจะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ และไสยศาสตร์ ซึ่งปรากฏในการแสดงออกโดยผ่านลักษณะต่างๆ ดังนี้ ผ่านทางการทายลักษณะ เช่น การทายลักษณะผ้า ดาบ ศร ธนู กุมาร กุมารี ทาส ช้าง ม้า โค แพะ แกะ นกกระทา ผ่านทางการดูฤกษ์ยาม และทางการพยากรณ์ เช่น การพยากรณ์จันทรคราส สุริยคราส อุกกาบาต แผ่นดินไหว พายุฝนตกรักษา ผ่านทางการทาย เช่น การทายการเดินทางของดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ผ่านทางการให้ฤกษ์ เช่น การให้ฤกษ์อวามงคล วิวาหมงคล เรียงหมอน หย่าร้าง เก็บทรัพย์ จ่ายทรัพย์ การดูโชคดี โชคร้าย ผ่านทางการรำยมนต์ เช่น การรำยมนต์ให้สิ้นกระดัง คางแข็ง ผ่านทางการเป็นหมอทรง เช่น การเป็นหมอทรงหญิงสาว ทรงเจ้า ผ่านทางการทำพิธี เช่น การบวงสรวง บูชาไฟ การทำพิธีเชิญขวัญ เป็นต้น (อดิศักดิ์ ทองบุญ, 2546)

ค.การแบ่งชนชั้นทางสังคม

สังคมอินเดียมีระบบชนชั้นที่วางระเบียบกฎเกณฑ์การปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ทำให้การเปลี่ยนแปลงของชนชั้นมีน้อยมาก ชนชั้นทางสังคมถูกกำหนดเป็น 4 ชนชั้นเรียกว่า “วรรณะ 4” ได้แก่ วรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ วรรณะแพศย์ และ วรรณะศูทร (ม.ม. (ไทย) 13/380/465)

วรรณะ 4 เกิดจากความเชื่อทางศาสนาของพราหมณ์เกี่ยวกับชาติกำเนิดของมนุษย์ มีผลทำให้เกิดอภิสิทธิ์ชน นำไปสู่การแบ่งแยกทางสังคมอย่างรุนแรง นอกจากนี้ทำให้เกิดการกำหนด

อาชีพของบุคคลโดยอาศัยชาติกำเนิด โดยพราหมณ์มักจะอ้างถึงที่มาของ วรรณะต่างๆจากคัมภีร์ ฤคเวทที่ว่าพระพรหมได้ทรงสร้างมนุษย์จากอวัยวะต่างๆ ของพระองค์เอง

ง.ลัทธิครูทั้ง 6 (พระครูโฆสิตพุทธิศาสตร์ (ธีรพันธ์ วชิรญาณโณ), 2551)

สังคมอินเดียโบราณนั้นมีลัทธิความเชื่ออิสระของนักบวชที่มีความมุ่งหมายที่จะค้นหาความจริงถึง 336 ลัทธิ แต่หลักฐานทางพระพุทธศาสนากล่าวว่ามี 62 ลัทธิ โดยมีการตั้งสำนักเพื่อสั่งสอนในแคว้นมคธ 6 ลัทธิ ที่สำคัญดังนี้ 1)ปุณณกัสสป มีความเห็นว่า บุญบาปไม่จริง การกระทำใดไม่ว่า ดี เลว จะไม่มีผลอะไรตอบสนอง 2)มักขลิโคสาล มีความเห็นว่า ความบริสุทธิ์และความมัวหมองไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายบริสุทธิ์และเศร้าหมองเองตามธรรมชาติ 3)อชิตเกสกัมพล มีความเห็นว่า คนไม่มี สัตว์ไม่มี มีแต่การประชุมแห่งธาตุทั้งสี่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ 4) ปกุกัจจายนะ มีความเห็นว่า สิ่งที่ยั่งยืนมีอยู่ 7 อย่าง คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ สุข ทุกข์ และชีวะ ไม่ผันแปรเป็นอย่างอื่น มีอยู่อย่างไร ก็อยู่อย่างนั้น 5)นิครนถ์นาฏบุตร มีความเห็นว่า การทรมานกายให้ลำบากด้วยวิธีต่างๆ เป็นทางหลุดพ้น 6)สัณชัยเวลัฏฐบุตร เป็นลัทธิที่ไม่ติดกับทรศนะใดๆ เป็นลัทธิที่สิ้นไหล ไม่ตายตัวแน่นอน (ที.สี. (ไทย) 9/151-156/48-50) ครูทั้ง 6 ได้ชื่อว่ามีชื่อเสียงร่วมยุคสมัยกับพระพุทธเจ้า ซึ่งมีอิทธิพลต่อความเชื่อของสังคมอินเดียสมัยนั้นเป็นอย่างมาก

จะเห็นได้ว่าสังคมอินเดียสมัยก่อนพุทธกาลเต็มไปด้วยความเชื่อที่แตกต่างที่สร้างให้เกิดความเห็น ความเชื่อ ครอบคลุมทั้งระบบความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ การมองโลกและชีวิต อันนำไปสู่วิถีปฏิบัติที่แตกต่าง เช่น ศาสนาพราหมณ์ กับการบูชาอันวอนเทพเจ้า นอกจากนี้ ทศนคติทางสังคมผูกกับระบบวรรณะ ก่อให้เกิดการแบ่งแยกกีดกันทางสังคมทำให้เกิดช่องว่างทางสังคมที่มากมาย คนวรรณะล่างมีความแค้นถูกรังแกและเอาเปรียบจากวรรณะอื่นๆ เป็นต้น ทำให้ภาพรวมชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนจึงเป็นไปด้วยความยากลำบาก

4.2 การบังเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา

จากลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมโดยทั่วไปที่มีความหลากหลายและแตกต่างในสมัยพุทธกาลเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลทำให้เจ้าชายสิทธัตถะทรงเกิดความเบื่อหน่ายในการครองเรือน ประกอบกับการได้ทรงเห็นเทวทูตทั้ง 4 คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ การที่พระองค์ได้เห็นสมณะเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญทำให้ตัดสินใจตัดสินใจที่จะออกผนวชเพื่อแสวงหาความสุขที่แท้จริง

หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ออกผนวชฝึกฝนอบรมตัวเองจนกระทั่งได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงมีพระทัยแน่วแน่เพื่อความขวนขวายน้อย แต่เพราะอาศัยความเอ็นดูในหมู่สรรพสัตว์ พระองค์ทรงเริ่มประกาศพระศาสนาโดยการแสดงธรรมแก่ผู้มีอุปนิสัยในการบรรลุผล

นิพพานด้วยพระมหากรุณาธิคุณ เริ่มจากคำสอนที่เรียกว่า อัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดปัญจวัคคีย์ ทรงแสดงธรรมที่เรียกว่า อนัตตลักขณสูตร เมื่อเทศนาจบปัญจวัคคีย์ก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ครั้งนั้นท่านโกณฑัญญะได้ขออุปสมบทเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา (ที.ม. (ไทย) 10/90/50-51)

ต่อมาเมื่อมีกุลบุตรเกิดความเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และได้ทูลขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมากขึ้น เมื่อพระสาวกมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธองค์จึงทรงดำริที่จะโปรดเหล่าสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์เหมือนพระองค์และเหล่าพระสาวกที่บรรลุธรรมแล้ว จึงทรงส่งเหล่าพระสาวกทั้งหลายที่ได้บรรลุธรรมแล้วออกประกาศพระศาสนา เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์โลก โดยพระองค์ทรงเหล่าพระสาวกไปเผยแผ่พระศาสนาตามสถานที่ต่าง ๆ ทำให้กุลบุตรและประชาชนทั่วไปเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และขออุปสมบทเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ จะเห็นได้ว่าพระสาวกนั้นมีบทบาทอย่างมากในการเผยแผ่พระศาสนาให้แพร่หลายและมั่นคง ผลที่ได้นั้นก็คือการประกาศพระศาสนาให้แพร่หลาย พระศาสนาเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและดำรงคงอยู่อย่างมั่นคงถาวรจนถึงปัจจุบัน

5.แนวทางการประกาศคำสอนของพระพุทธเจ้า

5.1 เจตนารมณ์พื้นฐานในการประกาศคำสอน

หลังจากที่ได้ตรัสรู้ธรรมเป็นพระพุทธเจ้าการที่พระองค์ทรงค้นพบสัจธรรมและนำคำสอนมาประกาศนั้น มิได้อาศัยพระเวทในการวางรากฐานทรรคนะทางปรัชญาและมิได้ผูกติดกับพระเจ้าในทางกลับกัน พระองค์ประกาศศาสนาอย่างบนหลักการของเหตุผล และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ทำให้มนุษย์รู้ว่าสิ่งใดประเสริฐควรทำ สิ่งใดเป็นโทษไม่ควรทำ โดยมีเจตนารมณ์พื้นฐานอันประกอบด้วยน้ำพระทัยอันบริสุทธิ์ที่ต้องการให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์โดยมิได้หวังว่าผู้ฟังจะต้องยอมตนเป็นศิษย์หรือให้ผู้ฟังละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมของตน หรือปรารถนาที่จะแก่งแย่งให้ผู้คนมานับถือ ที่สำคัญไม่ทรงปรารถนาที่จะให้เกิดความขัดแย้ง แต่ทรงมุ่งหวังที่จะให้สติบนหลักการอันบริสุทธิ์ที่เป็นหลักสากล โดยการนำเสนอหลักการดำรงชีวิตใหม่เพื่อให้มวลมนุษยชาติล่วงพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงและพบกับความสุขที่แท้จริง

สังคมอินเดียในสมัยนั้นเต็มไปด้วยความเชื่อที่หลากหลายที่แตกต่างและเกิดขึ้นมาก่อนพระพุทธศาสนา ซึ่งในขณะนั้นสถานะของพระพุทธศาสนาเองนั้นถือว่าเป็นทัศนะใหม่และถูกจับตามองในขณะนั้นด้วยเหตุที่ว่า มีจุดยืนที่ผิดแปลกและแตกต่างหลุดกรอบเดิมๆ โดยพระพุทธศาสนา

เน้นการพัฒนาปัญญาให้เห็นทุกอย่างตามความเป็นจริงจึงสามารถกล่าวได้ว่าการที่พระพุทธศาสนามีรากฐานที่มั่นคงเจริญสืบมาได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะพระปรีชาสามารถของพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่ทรงมีพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ สั่งสอนอบรมสัตว์โลกตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์นั่นเอง

5.2 ให้เสรีภาพในการนับถือพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าเมื่อทรงค้นพบสัจธรรม และทรงมีพระมหากรุณาธิคุณในการถ่ายทอดสัจธรรม เปิดเผย จำแนกแจกแจง ทำให้เข้าใจง่าย เมื่อบุคคลนำไปปฏิบัติก็ก่อให้เกิดผลที่สามารถเห็นได้ด้วยตนเองและพิสูจน์ได้ จึงเป็นเหตุให้บุคคลเลื่อมใสศรัทธาและเปลี่ยนมานับถือศาสนามากขึ้นเป็นลำดับ ก่อให้เกิดกลุ่มบุคคลที่เรียกว่า พุทธบริษัท (อง.จตุกก. (ไทย) 21/211/331) ในขณะเดียวกันบุคคลเหล่านั้นก็ได้แยกตัวออกจากสังคมประเพณีและวัฒนธรรมเดิมของตน บุคคลผู้นับถือพุทธศาสนาดังกล่าวยังคงดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมอย่างปกติ นอกจากนี้ยังมีลักษณะการให้เสรีภาพในการนับถือพระพุทธศาสนา ดังนี้

ก. การเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา การเปลี่ยนแปลงความเชื่อและการปฏิบัติของผู้นับถือนับถือพุทธศาสนาในท่ามกลางลัทธิความเชื่อ และศาสนาที่หลากหลายในสมัยอินเดียโบราณนั้น ย่อมมีผลกระทบต่องานบิดามารดาและเครือญาติ โดยส่วนใหญ่แล้วพุทธศาสนิกชนจะไม่รังเกียจมีความเชื่อต่างศาสนา โดยไม่บังคับให้บุคคลต่างศาสนามีความเห็นตรงกับตนและไม่ยอมรับการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาดังตัวอย่างของพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล ชื่อมานัตถัทธะ (สง.ส. (ไทย) 15/201/291) ผู้มีนิสัยหยาบกระด้างถือตัว ไม่เชื่อฟังเคารพผู้ใด แม้กระทั่งบิดามารดา ครูอาจารย์ ครั้นนั้นพราหมณ์ได้ลองเข้าไปในที่พระพุทธเจ้าประทับแสดงธรรมอยู่ด้วยถือดีในตน และคิดว่าถ้าพระพุทธเจ้าไม่ตรัสด้วยก็จะไม่พูดพระพุทธองค์ทรงทราบความคิดพราหมณ์และตรัสสอนในช่วงที่ถูกเวลาจนทำให้พราหมณ์เชื่อถือและยอมเคารพโดยุษฎี

ข. การรับบุคคลเข้าเป็นนิกบวชและพุทธศาสนิกชน เมื่อผู้สดับคำสอนได้รับความกระจ่างในหลักธรรมและต้องการดำรงตนให้อยู่ในเพศนิกบวช พระพุทธศาสนาก็รับบุคคลนั้นในยุคแรกมีวิวัฒนาการ 3 วิธี คือ เอหิภิกขุอุปสมบท ติสระณคณูปสมบท และญัตติจตุตถกรรมอุปสมบท พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับการรับบุคคลเข้าเป็นนิกบวชในพระพุทธศาสนามาก โดยความเป็นภิกษุในศาสนาของพระองค์มิใช่เป็นเพียงการนุ่งห่มผ้าเหลืองเท่านั้น (ขุ.ขุ. (ไทย) 27/123/558-559) แต่ต้องฝึกตนตั้งมั่นในศีล แสวงหาความสงบ แสวงหาธรรมะและนำความรู้มาสั่งสอนแก่ประชาชนสำหรับบุคคลทั่วไปที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา สามารถเข้าเป็นพุทธศาสนิกชนได้โดยไม่จำเป็นต้องมีพิธีรีตองใดๆ เพียงการกล่าวปฏิญาณตนหรือประกาศตนเป็นผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

ก็ถือว่าเข้าเป็นพุทธศาสนิกชนแล้ว สำหรับผู้ที่ถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะนี้ เรียกว่า อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งความหมายของการถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก

ค. การเลิกล้มถือพระพุทธศาสนา โดยปกติแล้วพุทธบริษัททั้งสี่ บ้างขอบวชเป็นพระภิกษุ บ้างขอเป็นอุบาสก อุบาสิกา ทั้งนี้ก็เพราะเกิดความเลื่อมใสในพระธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา แต่บางครั้งมีผู้ที่เข้ามาล้นถือศาสนาด้วยหวังพิสูจน์ปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า หรือพยายามแสวงหาสิ่งเหนือธรรมชาติ พระองค์ทรงปฏิเสธเพราะเห็นว่าวัตถุประสงค์ดังกล่าว ไม่ใช่สิ่งที่ทำให้พ้นทุกข์ ส่งผลให้บุคคลบางกลุ่มเลิกล้มถือพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธองค์ก็ได้ทรงบังคับในทางตรงกันข้ามทรงให้เสรีภาพในการเลือกและตัดสินใจ ดังเช่นกรณีตัวอย่างของ สุนัขขี้ตະ ลิจฉวีบุตร เป็นต้น (ที.ปา. (ไทย) 11/35/26)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า แนวทางในเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงประกาศคำสอนโดยใช้หลักเหตุผลและกฎแห่งศีลธรรมตามสากลนิยม และที่สำคัญทรงให้เสรีภาพอย่างเต็มที่ในการนับถือพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการรับบุคคลเข้าเป็นนักบวชและพุทธศาสนิกชน หรือแม้กระทั่งบุคคลใดจะเลิกล้มถือพระพุทธศาสนา นั้นเป็นสิทธิเสรีภาพของแต่ละบุคคล ที่มีได้มีข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์ใดๆ

6. พุทธวิธีในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนชมพูทวีปและเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนอื่นๆด้วยเจตนารมณ์อันบริสุทธิ์นั้น ด้วยพระปัญญาธิคุณของพระองค์พิจารณาเห็นว่า การที่ให้พระพุทธศาสนาสถิตย์อยู่ในใจของปวงชนโดยไม่มีการบังคับและไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นนั้น จะต้องมีการคำสอนที่เป็นรากฐานสำคัญเพื่อแสดงให้เห็นท่าทีและแนวทางในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา ดังนี้

6.1 ท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่ออื่น

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางความเชื่อที่หลากหลายในสังคมชมพูทวีป โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นแนวทางหลักในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และประกาศคำสอนทรงเปลี่ยนแปลงและดัดแปลงพร้อมทั้งเสนอวิถีทางเลือกใหม่ให้กับคนในสังคมโดยมีคำสอนที่มีลักษณะเฉพาะ พระองค์ทรงแสดงธรรมแก่ประชาชนทุกชนชั้น ทุกคนสามารถรับฟังธรรมและปฏิบัติตามโดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ เมื่อบุคคลได้ฟังธรรมก็เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและหันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้านอกจาก

สอนให้บุคคลรู้จักละจากความทุกข์ แสวงหาความสุขให้กับตนเองแล้ว ยังทรงสอนให้รู้จักการอยู่ร่วมกันระหว่างผู้นับถือพระพุทธศาสนากับบุคคลต่างศาสนาๆ ด้วย ดังนี้

ก. การยอมรับแนวคิดของศาสนาอื่น

จากการที่พระพุทธเจ้าทรงเรียนรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา และความเชื่อที่มีอยู่มาก ทำให้พระองค์มีประสบการณ์ทางศาสนาмаก ในขณะเดียวกันพระองค์ก็มีได้ปฏิเสธคำสอนอื่นๆ ว่าผิดหรือปลืกตนไม่คบกับกลุ่มคนนอกศาสนา แต่พระองค์ทรงสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับศาสดาต่างๆ และทรงแสดงให้เห็นว่ายังมีศาสดาอื่นๆ ที่มีประสบการณ์ มีความสามารถยังรู้ความจริงตรงกับสัจธรรมที่พระองค์ค้นพบ เช่น คำสอนของศาสดาในอดีตชื่อ อรกะ ที่สอนว่า “ชีวิตมนุษย์ทั้งหลาย นิดหน่อย รวดเร็ว มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก... มนุษย์ควรทำกุศล ประพฤติพรหมจรรย์ เพราะสัตว์ที่เกิดแล้วไม่ตายไม่มี” (อง.สตุตก. (ไทย) 23/71/107) นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าทรงยกตัวอย่างในบางเหตุการณ์ในกรณีทีคำสอนพระองค์กับศาสดาอื่นนั้น อาจจะมีความคิดเห็นบางอย่างตรงกันบ้างและไม่ตรงกันบ้าง ในการวินิจฉัยนั้นต้องนำเหตุผลมา เปรียบเทียบกัน (ที.สี. (ไทย) 5/261/223)

ข. การปฏิเสธแนวคิดของศาสนาอื่น

คำสอนของพระพุทธเจ้า มุ่งให้มนุษย์มีความรู้ความเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต การสอน จึงเน้นที่การไม่ยกตนข่มผู้อื่น ไม่มุ่งเสียดสีผู้อื่น ดังบันทึกในพระไตรปิฎกว่า “...เรายังไม่แสดงธรรม ให้กระทบตนและผู้อื่น” (ที.สี. (ไทย) 5/261/223) และ “...ไม่เข้าไปว่าร้าย การไม่เข้าไปฆ่า ความ ส่ำรวมในพระปาติโมกข์” (ขุ.ธ 25/23/28) ดังนั้นเมื่อมีผู้ทูลถามเรื่องคำสอนของศาสดาเจ้าลัทธิต่างๆ ว่าท่านใดผิด ท่านใดถูก พระองค์ก็จะไม่ทรงตัดสิน แต่จะทรงแสดงธรรมให้ผู้ฟังพิจารณาตัดสินเอง เช่น เมื่อครั้งที่พราหมณ์ 2 คน ทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับแนวคิดที่เป็นปฎิพักษ์กันว่าใครกล่าวจริง ใครกล่าวเท็จ ระหว่างเจ้าลัทธิ 2 คน คือท่านปุณณกัสสปะ กับ ท่านนิครนนาฏบุตร ที่ต่างก็กล่าวว่า ตนเองเป็นผู้รู้ดีทีสุด ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า “...อย่าเลยพราหมณ์ ข้อที่สองคนนี้อย่างพูดอวดรู้มีวาทะ เป็นปฎิพักษ์กันนั้น ใครจะจริง ใครจะเท็จ ฟังไว้เถิด เรายังแสดงธรรมให้ท่านทั้งสองฟัง ขอให้ท่าน ตั้งใจฟังเถิด” เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงธรรม “พระองค์ก็ไม่ทรงยกยอและไม่ทรงรุกรานในที่ประชุม ทรงชี้แจงให้ผู้รู้เข้าใจชัดเจนไปตามธรรม

อย่างไรก็ตาม แม้พระพุทธเจ้าจะไม่แสดงธรรมทีกระทบต่อผู้อื่น แต่ในบางกรณีทีทรง เล็งเห็นว่าศาสดาบางท่านสอนศาสนาไปตามความรู้สึกนึกคิดของตน และทำให้เกิดความสับสนแก่ บุคคลในสังคม พระพุทธเจ้าก็จะสอนสาวกผู้ทรงคุณวุฒิเป็นการส่วนพระองค์ด้วยทำทีที่นุ่มนวล เช่น การดำหนินิครนถ์ว่า เป็นผู้ทีไม่เหมาะสม 10 อย่าง คือ “ขาดศรัทธา1 ขาดคุณธรรม1 ไม่มีความ

ละอาย¹ ถือตัว¹ ไร้ความกลัว¹ ไม่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่¹ ยกย่องตนเอง¹ เหยียบย่ำผู้อื่น¹ ยึดตัวในมติของตนเอง¹ ไว้ใจไม่ได้เพราะเป็นมิจฉาทิฐิ 1”

ยกเว้นกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นโทษภัยในอนาคตภายภาคหน้า ทรงมีพระกรุณาธิคุณ และพระบริสุทธิคุณที่จะปรับเปลี่ยนความคิดที่ผิดพลาด เพราะแนวคิดดังกล่าวสามารถก่อให้เกิดความทุกข์แก่มนุษย์ ทำให้เกิดผลเสียแก่ผู้ที่เชื่อและปฏิบัติตามอันเป็นทางมาแห่งมิจฉาทิฐิ เห็นได้จากการที่พระองค์ทรงคัดค้านคำสอนของศาสนาวัชลิโคสาล ดังข้อความในพระไตรปิฎกที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ผ้ากัมพลที่ทำด้วยผมมนุษย์บัณฑิตกล่าวว่าเร็วกว่าผ้าที่ช่างผูกทอแล้วทุกชนิด ผ้ากัมพลที่ทำด้วยผมมนุษย์ในฤดูหนาวก็เย็น ในฤดูร้อนก็ร้อน สีน่าเกลียด กลิ่นเหม็น สัมผัสไม่สบายแม้ฉันใด วาตะของเจ้าลัทธิชื่อว่าวัชลิก็ฉันนั้นเหมือนกันแล บัณฑิตกล่าวว่าเร็วกว่า วาตะของสมณทุกพวก เจ้าลัทธิวัชลิเป็นโมฆะบุรุษ มีวาตะอย่างนี้ว่า...กรรมไม่มี กิริยาไม่มี ความเพียรไม่มี...เปรียบเหมือนไซดักมนุษย์ เกิดขึ้นแล้วในโลก...เพื่อทุกข์ เพื่อความฉิบหาย เพื่อความพินาศแก่สัตว์เป็นอันมาก” (อง.ติก. 20/577/274)

ค.การเผยแผ่คำสอนให้กับบุคคลที่นับถือศาสนาอื่น

คำสอนของพระพุทธศาสนาเผยแผ่ภายใต้ประเพณี และวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย โดยไม่ปฏิเสธหรือแสดงท่าทีที่ขัดแย้งต่อวัฒนธรรมเดิม โดยเฉพาะวิถีชีวิตตามคำสอนในศาสนาพราหมณ์ และถ้าความเชื่อในศาสนานั้นทำให้คนเป็นคนดีได้ คำสอนของพระพุทธศาสนาก็ไม่มีเจตนาที่จะไปเปลี่ยนความเชื่อทางศาสนาของบุคคลให้หันมายอมรับนับถือ คำสอนในพระพุทธศาสนาจึงมิได้ขัดขวางประเพณีการปฏิบัติของบุคคล ถ้าประเพณีดังกล่าวมิได้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น

ด้วยเหตุนี้คำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงยึดภาษาและวัฒนธรรมความเชื่อเดิมของสังคม และที่สำคัญมีการอธิบายความหมายของถ้อยคำเหล่านั้นด้วยเหตุผล จึงไม่เป็นการสร้างความรุนแรงในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับผู้ที่นับถือศาสนาเดิม เช่น เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงพบกับสิงคาลกคฤหบดีในยามเช้า ขณะที่ยังคงคฤหบดีกำลังไหว้ทิศทั้ง 6 ตามที่บิดาสั่งไว้ก่อนตาย คือให้ไหว้ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องต่ำ และทิศเบื้องบน ครั้นนั้นพระพุทธเจ้าทรงสอนเกี่ยวกับทิศทั้ง 6 ว่าเปรียบได้กับ มารดาบิดา อาจารย์ บุตรภรรยา มิตรอำมาตย์ ทาสกรรมกร สมณพราหมณ์ ตามลำดับ (ที.ปา. (ไทย) 11/205/172-173)

6.2 แนวทางการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงยอมสละความสุขสบายส่วนตนเพื่อแสวงหาสัจธรรม เมื่อพบแล้วก็นำมาเผยแผ่ให้มนุษย์และเทวดาได้ประพาสและปฏิบัติตาม ด้วยพระทัยที่บริสุทธิ์เพียงเพื่อหวังให้ผู้ปฏิบัติล่วงพ้นจากความทุกข์และได้รับความสุขสูงสุดที่แท้จริง โดยมีได้คาดหวังว่า ผู้ที่ได้รับฟังจะต้องยอมเป็นศิษย์ของพระองค์หรือต้องละทิ้งความเชื่อเดิมของตน ถ้าความเชื่อเดิมนั้นประกอบไปด้วยปัญญาและแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง แต่ถ้าหากตรงกันข้ามหากความเชื่อดังกล่าว สร้างความทุกข์ กระวนกระวาย ฯลฯ ก็ควรที่จะถอนตัว ด้วยเหตุนี้พระองค์ได้แสดงทศสนะและวางแนวทางการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนาเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งรวมทั้งวางแนวการปฏิบัติกรณีเกิดความขัดแย้ง ดังนี้

ก. การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างศาสนา

ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางความเชื่อที่หลากหลาย ประกอบกับสัจธรรมคำสอนซึ่งเป็นหลักธรรมที่พิสูจน์ได้ว่าแก่ทุกข์ได้จริง และถูกเผยแผ่ทั้งโดยพระองค์เองและพุทธสาวก จนทำให้มีผู้เลื่อมใสศรัทธาหันมานับถือพุทธศาสนาอย่างมากมาย ดังนั้น จะเห็นว่าในคำสอนที่แทรกนั้นพระองค์ได้ทรงพิจารณาให้ความสำคัญถึงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนกับการปฏิบัติตนต่อผู้ที่นับถือต่างศาสนาด้วย ดังนี้

1. การเกี่ยวข้องกับบุคคลบางจำพวก พระพุทธองค์ทรงสอนให้รู้จักหลีกเลี่ยงกับบุคคลบางจำพวก เพื่อป้องกันมิให้เกิดความขัดแย้งในเบื้องต้น และเพื่อให้เกิดความเป็นมงคลแก่ตนดังปรากฏในคำสอนเรื่องมงคล 38 ประการ ซึ่งมงคลข้อแรกของคำสอนนี้ คือ การไม่คบคนพาล (ขุ.ธ. (ไทย) 25/3/7) หมายถึง คนที่มีอัธยาศัยโน้มเอียงไปทางคิดไม่ดี คือ มีความโลภ ความโกรธ ความหลง มีการพูดชั่ว คือ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ มีการกระทำที่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน คือ การฆ่าทรมานสัตว์ ยักยอก นอญล่งล่ละเมิดกาม เป็นต้น การไม่คบคนพาล มิใช่เป็นการห้ามพุทธศาสนิกชนคบหาติดต่อกับบุคคลต่างศาสนา และไม่เพียงเป็นหลักปฏิบัติเฉพาะพุทธศาสนิกชนเท่านั้น หากพิจารณาให้ถ่องแท้แล้วหลักปฏิบัติข้อนี้สามารถใช้ได้กับบุคคลทุกศาสนา เพื่อให้ผู้ที่ปฏิบัติห่างไกลภัยอันอาจเกิดจากคนพาลซึ่งอาจนำมาซึ่งอุปสรรคที่กีดขวางความเจริญในชีวิต

นอกจากนี้ ยังมีข้อปฏิบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การคบบัณฑิต (ขุ.อิติ. (ไทย) 25/76/437) บัณฑิต หมายถึง นักปราชญ์ ผู้รอบรู้ ผู้มีปัญญา รู้จักใช้สติ ใช้ปัญญา ใช้เหตุผลและดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นทั้งปัจจุบันและอนาคต ซึ่งบัณฑิตจะมีลักษณะตรงข้ามกับคนพาล กล่าวคือ บัณฑิตจะมีอัธยาศัยโน้มเอียงในทางที่ดี คือ ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง มีการพูดที่สุภาพดีงาม คือ พูดจริง พูดสมานไมตรี พูดด้วยคำไพเราะ พูดมีประโยชน์ มีการกระทำที่ไม่ทำ

ให้ผู้อื่นเดือดร้อน คือ มีเมตตาเว้นจากการฆ่า เว้นจากการฉ้อฉล ดำรงชีพด้วยสุจริต เว้นจากการล่วงละเมิดกาม ไม่ลุแก่อำนาจด้วยความใคร่ การคบบัณฑิตทำให้ชีวิตห่างไกลจากภัย ไกลจากความชั่ว ชีวิตจึงจะเจริญก้าวหน้า มีความมั่นคง สง่างาม ทำให้พบกับประโยชน์สุขแห่งตนและผู้อื่น

2. การเคารพบุคคลต่างศาสนา พระพุทธเจ้านอกจากจะไม่ต้องการประกาศคำสอนเพื่อมุ่งหวังแย่งชิงศิษย์จากศาสนาของลัทธิอื่นแล้ว พระองค์ยังสอนให้เคารพและอนุเคราะห์อุปถัมภ์ต่อศาสนาเดิมที่ตนเคยนับถืออีกด้วย ดังเช่น เมื่อครั้งพุทธกาลที่สัททะเสนาบดีแห่งแคว้นเวสาลีซึ่งนับถือศาสนาโคตรณครณ์นาฏบุตร (ศาสนาเชน) มาเฝ้า และสนทนากับพระองค์แล้วเกิดความเลื่อมใส จึงกล่าวคำปฏิญาณ แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ พระพุทธเจ้าทรงเตือนว่า ท่านจงใคร่ครวญให้ดีเสียก่อน การใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงทำ เป็นความดีสำหรับผู้มีชื่อเสียงอย่างท่าน (อง.อฎฐก. 23/12/231) เมื่อสัททะเสนาบดีได้ฟังแล้วก็ยืนยันว่าเลื่อมใสในคำสอน และขอเป็นอุบาสกแน่นอนไม่เปลี่ยนใจ พระพุทธองค์ยังทรงขอให้สัททะเสนาบดีเคารพและอุปถัมภ์ศาสนาเชนดังเดิม

ดังนั้น การมีปฏิสัมพันธ์ต่อบุคคลต่างศาสนาของพระพุทธเจ้า นอกจากจะไม่มีวัตถุประสงค์ในการกีดกัน ห้ามปรามหรือแย่งชิงศาสนิกชนต่างศาสนาแล้ว ยังสนับสนุนให้เคารพและอนุเคราะห์ศาสนาอื่น ซึ่งนอกจากจะเป็นการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งแล้ว ยังเป็นก่อให้เกิดความสามัคคี ประองตองแก่บุคคลในสังคมนั้นๆ อีกด้วย

ข. การมีปฏิสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความเชื่อ

เมื่อใดก็ตามที่บุคคลรับข้อมูล ข่าวสาร ความเชื่อในสิ่งใหม่ๆ ที่ผิดแผกไปจากสิ่งเดิมที่เคยรับรู้ พระพุทธศาสนาจะสอนให้รับฟังข้อมูลความเห็นที่ต่างนั้น และพิจารณาใคร่ครวญ โดยให้ยึดความจริงเป็นสำคัญ และไม่ควรถ้วนสรุปตัดสินว่าแนวคิดของตนเองเท่านั้นที่ถูกต้อง ส่วนแนวคิดของบุคคลอื่นผิด พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลใช้สติปัญญา ความรู้และวิจารณ์ญาณไตร่ตรองถึงเหตุและผลในเรื่องที่ตนได้รู้มา แล้วจึงตัดสินได้ว่าเรื่องราวหรือความเชื่อที่ได้รับรู้มานั้นเป็นความจริงหรือไม่ บุคคลไม่ควรตัดสินพิจารณาความจริงในเรื่องใดๆ ในทันทีโดยมิได้มีการใคร่ครวญ และไม่ควรยืนยันหรือปฏิเสธความเชื่อของบุคคลอื่นจนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ (ม.ม. (ไทย) 13/205/242/243) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากลัทธิความเชื่อทางศาสนาในโลกนี้มีมากมาย ดังนั้น จึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นการขัดแย้งทางด้านความคิด และการกระทำ พระพุทธศาสนามีวิธีปฏิบัติกรณีที่เกิดความขัดแย้ง ดังนี้

1. ไม่โกรธแค้นตอบและชี้แจงข้อเท็จจริงด้วยสันติ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางลัทธิความเชื่อดั้งเดิมที่มีความหลากหลายนั้นจึงย่อมถูกกระทบกระทั่งด้วยการถูกกล่าวติเตียนจากบุคคลที่มีความเห็นต่าง ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ได้เพิกเฉยต่อประเด็นเหล่านี้ และทรงวาง

กรอบให้สาวกปฏิบัติตนเพื่อรับกับสถานการณ์ดังกล่าว โดยไม่ให้โกรธแค้นตอบ และมีสติพร้อมที่จะชี้แจงข้อเท็จจริงแก่ผู้กล่าวหาติเตียนด้วยสันติวิธี (ที.สี. (ไทย) 9/5/2-3)

2. ไม่ลำพองใจเมื่อได้รับคำชม นอกจากพระพุทธศาสนาจะสอนไม่ให้โกรธแค้นในกรณีของการถูกกล่าวหาติเตียนแล้ว แม้ในคำกล่าวชื่นชมพระองค์ก็มีให้สาวกแสดงความดีใจเช่นกัน แต่ให้พิจารณาด้วยเหตุผลว่าการชื่นชมนั้นถูกหรือผิดด้วยเหตุผลใด (ม.ม. (ไทย) 12/246/264)

3. ไม่ใช้ความรุนแรง ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่อยู่คู่โลกมานาน บางครั้งก็มีความขัดแย้งชนิดที่รุนแรงถึงขั้นประหารชีวิตที่เกิดขึ้นกับศาสดาของศาสนา แต่พระพุทธศาสนาที่สอนให้คนปฏิบัติต่อความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรงในการตอบโต้ดังเช่นสมัยพุทธกาลเมื่อครั้งพระเวททัตพยายามปลงพระชนม์ของพระพุทธเจ้าด้วยวิธีต่างๆ เช่น สั่งให้นายธนูไปยิงพระพุทธเจ้า แต่นายธนูกลับตัวกลับใจยอมตนเป็นสาวก หรือการกลิ้งก้อนหินลงจากเขาศิขุภูโดยหมายให้ทับพระพุทธองค์ แต่หินกลับแตกเสียก่อน หรือการปล่อยช้างนาฬาคีรีที่ตกมันให้มาทำร้ายพระพุทธเจ้า แต่ช้างกลับยอมหมอบแทบเบื้องบาทของพระพุทธองค์ เป็นต้น แม้ว่าเหตุการณ์รุนแรงดังกล่าวจะเกิดขึ้นบ้างบ่อยครั้ง พระพุทธเจ้าก็ไม่ใช้กำลังประทุษร้ายตอบ แต่กลับทรงใช้สันติ และความเมตตา กรุณา ในการยุติความขัดแย้ง (ที.สี. (ไทย) 9/45/197)

4. ไม่พยาบาทจองเวร พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักอดทน อดกลั้น ต่อความขัดแย้งที่เข้ามากระทบใจ และที่สำคัญคือไม่สนับสนุนให้ใช้ความรุนแรง หรือใช้กำลังในการทำลายล้าง เนื่องจากสิ่งเหล่านี้จะนำมาซึ่งความอาฆาต พยาบาท จองเวร เบียดเบียนไม่จบสิ้น ทำให้เกิดความไม่สงบสุข ดังนั้นวิธีการที่จะระงับเวรดังกล่าว คือ การไม่จองเวรตอบ เพราะเวรในโลกนี้ไม่ระงับเพราะเวรเลย แต่ย่อมระงับเพราะความไม่จองเวร (ขุ.ธ. (ไทย) 25/5/25)

5. เอาชนะด้วยความดีและความเมตตา พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เอาชนะความโกรธด้วยการไม่โกรธตอบ ให้เอาชนะความชั่วด้วยความดี และการเอาชนะอันสูงสุดที่พระองค์ทรงสรรเสริญคือการชนะตนเอง พึงเอาชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ พึงเอาชนะคนพูดพล่อยด้วยคำสัตย์ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/669/660) การเอาชนะผู้อื่นพระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ แต่พระองค์ทรงสรรเสริญชัยชนะเหนือตนเองของบุคคล การชนะหม่มมนุษย์ทั้งพันคนด้วยพันในสงคราม บุคคลนั้นไม่ถือว่าเป็นผู้ชนะอย่างสูงสุดในสงคราม ส่วนการชนะตนผู้เดียว บุคคลนั้นแลถือว่าเป็นผู้ชนะอย่างสูงสุดในสงคราม ตนและอันบุคคลชนะแล้วประเสริฐ (ขุ.ธ. (ไทย) 25/443/600)

7. สรุป

นับตั้งแต่อดีตกาล หลักธรรมคำสอนในแต่ละศาสนาจัดเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ โดยที่หลักธรรมคำสอนทางศาสนาเป็นแนวทางดำเนินชีวิต บางอย่างได้กลายเป็นขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และประเพณีของชนชาติต่างๆ สำหรับพุทธวิธีในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา เป็นแนวทางที่มาจากพุทธจริยาต่อบุคคลต่างความเชื่อที่แทรกอยู่และจากการการตรัสสอนแก่สาวกในโอกาสต่างๆ นั้น จะสังเกตได้ว่า พระองค์ให้มองถึงแนวทางในการแก้ปัญหาโดยเริ่มที่ตนเองก่อน โดยการให้มีสติในการพิจารณาไตร่ตรองด้วยความรู้ความสามารถและข้อเท็จจริงประกอบการตัดสินใจว่าถูกหรือผิด ไม่ให้คัดค้านความเชื่อของบุคคลอื่นในทันทีทันใด และกรณีที่ถูกต้องแต่จนเกิดความขัดแย้ง พระองค์ให้อดทน อดกลั่น ไม่ให้โกรธแค้นตอบและชี้แจงข้อเท็จจริงด้วยสันติ ไม่ลำพองใจเมื่อได้รับคำชม ไม่ใช้ความรุนแรง ไม่พยายามจองเวรเอาชนะด้วยความดีและความเมตตา

ดังนั้นพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย รวมทั้งศาสนิกชนต่างศาสนา หากศึกษาแนวทางอันมีคุณค่าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ย่อมสามารถดำรงชีวิตท่ามกลางบริบททางสังคมที่เต็มไปด้วยความแตกต่างอย่างไม่แตกแยกร่วมกันกับบุคคลต่างศาสนาได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นด้าน เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อันเป็นเหตุให้เกิดการกระทบกระทั่ง ศาสนิกชนที่ดีจึงจำเป็นต้องรู้จักให้เกียรติไม่เบียดเบียนผู้อื่น รู้จักการให้อภัยใช้เหตุผลทำความเข้าใจ มีน้ำใจแบ่งปันซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นแนวทางสากลที่ไม่ขัดต่อหลักความเชื่อใด เมื่อปฏิบัติเช่นนี้แล้วนอกจากจะก่อให้เกิดความสุขสงบแก่ตนเองแล้ว ยังส่งผลให้ สังคมโดยรวม ประเทศชาติ รวมไปถึงโลกของเรามีความสงบร่มเย็นไปด้วย

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*.
กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2552). *ศาสนาทั่วไป*. พระนครศรีอยุธยา:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณะกรรมการกองการตำราหมากุฎราชวิทยาลัย. รวบรวมแลเรียบเรียง.(2552). *พุทธศาสนาสุภาษิต*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฎราชวิทยาลัย.
- โจเซฟแกร์.(2524). *ศาสนาทั้งหลายนับถืออะไร*. แปลโดย ฟัน ดอกบัว. กรุงเทพมหานคร: โอเดียน
สโตร์.
- ณรงค์ เสียงประชา.(2532). *มนุษย์กับสังคม*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- บุญสมใจ เจนใน.(2557). *พระพุทธศาสนา ศาสนาประจำชาติไทย*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการ
จัดการส่งเสริมพระพุทธศาสนา วันวิสาขบูชา.
- พระครูโฆสิตพุทธิศาสตร์ (ธีรพันธ์ วชิรญาณโณ).(2551). *ปรัชญาอินเดีย*. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์น
ไทย การพิมพ์.
- พระเทพดิลก (ระแบบ วิฑูรญาณโณ).(2548). *ที่นี่คือประเทศไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พรสิ
การพิมพ์.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต).(2535). *การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย*. พิมพ์ครั้งที่ 5.กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต).(2545). *ตั้งกระทรงพุทธศาสนา เหตุผลที่แท้อยู่ที่ไหน*. กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิพุทธธรรม.
- พุทธทาสภิกขุ.(2527). *พุทธ-คริสต์ในทัศนะของพุทธทาส*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ.
- ราชบัณฑิตยสถาน.(2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

สนธิ์ บางยี่ขัน และวิธาน สุชีว์คุปต์.(2526). *ปรัชญาไทย*. กรุงเทพมหานคร: คุณพินอักษรกิจ.

สุชีพ ปุญญานุภาพ.(2533). *พระไตรปิฎกฉบับประชาชน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

เสถียร พันธรังสี.(2524). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสาสน์.

เสมอ บุญมา.(2525). *อรรถาและวิเคราะห์ศัพท์ในปฐมสมโพธิกถา*. นครปฐม: แผนกบริการกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์.

อดิศักดิ์ ทองบุญ.(2546). *ปรัชญาอินเดีย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.